

INTELECTUALII BRAȘOVENI ȘI MAREA UNIRE: Aurel Ciortea (1872-1929)

de Ioan Vlad

Distinsul profesor și fizician brașovean, surprins de primul război mondial în această calitate la Liceul "Andrei Șaguna", a excelat în activitatea sa profesională atât la catedră cât și în cercetarea și publicistica de specialitate. Atunci când vremurile au cerut-o s-a angrenat cu deplin patriotism în lupta națională românească pentru unirea Transilvaniei cu România.

Se născuse la Cojocna, județul Cluj, iar studiile liceale și universitare le-a făcut la Bistrița și Cluj, devenind profesor de matematică și fizică și funcționând apoi la școlile brașovene până în anul 1920. Din toamna anului 1920 a fost profesor la Academia comercială din Cluj, ca titular al catedrei de matematici financiare apoi ca rector al acestei instituții până în anul 1929, când a încetat din viață¹.

Ca profesor de matematică și fizică a desfășurat, în bună parte, o activitate de pionerat la liceul brașovean ca și la Academia comercială, bucurându-se de aprecieri elogioase din partea contemporanilor, a elevilor și studenților săi. El a înființat laboratorul de fizică al Liceului "A. Șaguna", a elaborat mai multe manuale sau lucrări de specialitate², trezind astfel interesul pentru științele exacte, orientând tot mai mulți absolvenți ai liceului spre învățământul superior tehnic și dezvoltând dragostea pentru studiul matematicii³. În laboratorul său de fizică și sub încurajarea dată de eminentul profesor și cercetător, și-au definit opțiunile profesionale zeci de viitori ingineri, naturaliști, medici, fizicieni sau matematicieni, astfel încât, precum spunea profesorul universitar Augustin Maior, "o întregă generație a ieșit de sub mâinile lui și-i proslăvește memoria de pedagog și de mare maestru în științele fizice și matematici"⁴.

A fost un mare pedagog care a văzut în școală un amvon, "o topitoare de suflete, în care se cufundă o materie brută pentru ca să iasă înnobilită", iar clasa de elevi era "un întreg viu de suflete care ar putea fi pus în vibrație,

o mică oaste de prieteni mai tineri, pe cari voia să-i câştige, cu cari în camaradească lucrare tindea să se avânte înspre adevăr și peste el, înspre ideal"⁵. Ca specialist a fost permanent om al noului, al timpurilor noi, dar a înțeles și faptul că neamul său este în pragul unor mari schimbări și că pentru a reuși ca națiune, îi este necesar un acut simț al realului, al practicii, al activității productive moderne. Ca dascăl a știut să cultive la elevi priceperea și interesul pentru științele exacte. A îndeplinit și a fost primul care a introdus în învățământul secundar din fosta Ungarie studiul matematicilor superioare și lucrări practice de fizică⁶. Inițiativele și acțiunile lui novatoare prin care a sporit considerabil procentul de specialiști în inginerie, medicină, științe naturale sau economie, a îndrumat numeroși tineri intelectuali români spre științele pozitive și cariere productive, serii de intelectuali care "în bună parte i-au dat Ardealului liber și unit cu Țara veche cadrele de specialiști", au fost considerate, pe bună dreptate, o "mică învingere națională" iar rolul dascălului "istoric, de inovator"⁷.

Cărțile lui s-au bucurat de o primire entuziastă în mediul școlar și între intelectualii vremii: "Cursul de fizică experimentală", a fost apreciat ca "un monument al activității sale științifice și pedagogice"⁸, iar lucrarea "Din viața stelelor" ca și "Curenți și raze electrice", lucrări de pionerat, introduc cititorii în domenii noi, vaste și interesante, cu mare iscusință și dragoste pentru știință.

Luptătorul pentru drepturile românilor transilvăneni, pentru Marea Unire, s-a profilat încă din anii studenției la Cluj, anii mișcării memorandiste, când a urmărit cu atenție desfășurarea întregii mișcări și mai ales a procesului politic intentat patrioților români⁹.

A participat la manifestările studențești de solidaritate cu memorandumii și la alte acțiuni naționale românești.

Războiul mondial l-a prins și pe profesorul brașovean din plin și pe toată durata lui în vâltoarea câmpului de luptă, al suferințelor, jertfelor dar și nădejdelor românești. Ca atâția intelectuali transilvăneni, a fost și el împins de soartă într-un război pe care nu l-a dorit, pentru o patrie care nu era a lui, pentru niște idealuri străine lui și neamului său, ba chiar contrare. A perceput războiul ca pe o mare nenorocire a umanității dar și ca o ocazie pentru neamul românesc de a-și împlini idealul național. Mărturie a trăirilor și năzuințelor sale în anii războiului ne-a lăsat jurnalul său, denumit "ziar", parțial publicat în "Țara Bârsei", începând cu numărul 5 din 1936 și integral păstrat în arhiva din Scheii Brașovului.

Impresia războiului din chiar momentul mobilizării generale în Transilvania este puternică. Surprins de mobilizare în comuna natală, pleacă la Brașov, lăsându-și tatăl "cu inima frântă de boală și de durere". Drumul până la Brașov "a fost un lung și sinistru concert. Sutele de mame și copii, ce petreceau rezerviștii la gară își sfâșiau inima cu țipetele lorperate. Aveam impresia că nu mai cunosc lumea în care mă aflu, că se apropie ziua judecării din urmă"¹⁰. Câteva zile mai târziu, constatând că al 14-lea stat, Japonia, a mobilizat și că războiul a devenit bellum omnium contra omnes, în care poate doar germanii și rușii "vor rezista acestui uragan, încolo te poți aștepta la toate surprinderile: să vezi răsărind și dispărând stătuțelele ca insulele după o erupție și după un cutremur. Ș-o fi râzând turcii în pumni de toată cultura și creștinismul nostru. Serul culturii injectat de atâtea genii încă n-a putut domoli animalismul europenilor...

Reacțiunea animalică a acestui uragan va fi demnă întru toate de acțiunea intelectuală a celor din urmă două decenii. Pe cât e sușul, pe atâta și coborâșul".

Prezentând în mai multe rânduri atmosfera de război la Brașov, mobilizarea românilor, A. Ciortea constată că: "românul are inimă mare..., e rasă superioară" fiindcă participă cu solicitudine la colecte de ajutorare pentru război, se prezintă la mobilizare în număr mare ("La o campanie de gloate, ce are să fie formată din 250 de glotași, s-au prezentat 1160 de inși... Vin din România, din America, fără șovăire"¹¹). Desigur este consecința faptului că războiul este văzut ca o șansă, fie într-o variantă, fie în alta, pentru un viitor mai bun pentru românii transilvăneni. Sentimentul național și idealul general românesc este greu de disimulat pentru oricine. Faptul că românii sub arme arborează tricolorul românesc în văzul tuturor este o dovadă categorică. Iată însemnările profesorului brașovean pe această temă: "Ieri după prânz am asistat la plecarea feld-companiei de honvezi (din Brașov-n.n.). Pe strada către gară erau vreo 10.000 de privitori. Mai mulți unguri - servitoarele toate și alții. Între honvezi erau mulți români din Schei, toți cu tricolorul românesc pe lângă cel unguresc. Îmi făcea impresia că li s-a acordat tacendo acest ultim favor, precum celor osândiți la moarte li se împlinește ultima dorință".

În continuare, pe același subiect, prezintă un episod pe deplin expresiv pentru atitudinea și motivația românului în acest război: "Un polițist provocase pe un honved român ieri în Prund să ia de pe piept tricolorul românesc. Acesta îi răspunde aspru: Du-te dracului, căci doar tot pentru voi ne luptăm!"¹².

Deși se exprimă destul de incifrat în "ziarul" său, sentimentele românești reale, nădejile și chiar profețiile împlinite la sfârșitul conflagrației, transpiră vizibil în paginile însemnărilor. De exemplu la moartea regelui Carol I, constatând că știrea a produs peste tot o adâncă impresie, concluzionează profetic: "Cu el se încheie o epocă de naștere și întărire a României, epocă plină de glorie pentru el. Epoca de mărire e rezervată - se vede - altuia (subl. n.)¹³.

După o lungă și neliniștită așteptare, este mobilizat la regimentul de honvezi din Brașov, cu gradul de sublocotenent, și va face întreg războiul, până la 7 noiembrie 1918, mai întâi pe frontul din Galiția apoi pe cel italian. Este un om al datoriei și în această situație, iar soarta și-o asumă ca pe o fatalitate. În noiembrie 1915 are posibilitatea să se întoarcă acasă, fiind bolnav, totuși rămâne pe front stârnind astfel stima și simpatia camarazilor săi. Explicația e bizară, departe de motivația unui luptător: "mă despart cu oarecare părere de rău de locul acesta, în care ai sublimul suprem în față: moartea. Nu e stare sufletească mai înălțată, decât a fi împăcat cu gândul și pregătit de moarte. Este obstacolul cel mai mare pe care îl poate învinge un suflet bărbătesc. Și este multă mângâiere, ba chiar mândrie de a fi ajuns la această culme a vieții tale interne. Și simțul acesta sfințește locul unde trăiești și de aceea mă despart cu greu de el, având simțul că iar mă vor copleși grijile lumești, de cari, cu mare efortare, îmi succesea a mă lepăda"¹⁴. Dacă un Sextil Pușcariu, brașovean și el, găsește forța să se detașeze și el de statutul său de ofițer al Austro-Ungariei pe front și să-și continue activitatea creatoare profesională, lucrând la cunoscutul lui dicționar, Aurel Ciortea, față în față cu perspectiva morții, găsește totuși pe front un refugiu din lumea civilă, din cotidian, o consolare ciudată a omului răpus de povara vremurilor.

Drama intelectualului transilvănean împins în războiul Austro - Ungariei are și alte fațete, ca cea a dr. N. Boeriu, fost elev a lui A. Ciortea, care de la retragerea armatei române din Ardeal, adică de 15 luni, nu mai știa nimic de familia sa. Află totuși că trăiesc în refugiu la Vaslui. "Ca un curent electric - consemnează A. Ciortea - a trecut emoțiunea acestei știri prin inima devenită apatică a prietenului meu. L-a trezit la o nouă viață, i-a deșteptat noi speranțe frumoase - o adevărată învioreare sufletească pentru el. În mijlocul unei deznădejdi ce amenința să treacă deja în totală apatie... l-a redeșteptat pentru acea viață nouă, care singură poate avea rost pentru el și bucuria lui m-a cutremurat și pe mine"¹⁵.

În ultimele luni ale războiului, bolnav, colindă prin mai multe spitale, inclusiv în cel din Brașov, spitalul campestru 817, dispus în localul liceului și internatului acestuia. La 1 octombrie 1918 se întoarce la unitate, Regimentul 24 din Făgăraș, în funcția de "cassar". Aici îl surprind ultimele evenimente ale războiului, fatale pentru Puterile Centrale. Revoluția care cuprinde Transilvania, inclusiv armata dublei monarhii, se produce și în regimentul său și "ne-a scăpat într-o zi de toți soldații". La 5 octombrie, după "mica revoluție" din regiment, cei cinci ofițeri români, între care și căpitanul A. Ciortea, "am depus jurământul toți cinci pe Consiliul Național Român (Central) din Arad și ne-am împrăștiat la lucru"¹⁶.

Pe bună dreptate, întors acasă, profesorul Aurel Ciortea s-a angrenat pe deplin în acțiunile revoluționare brașovene din toamna anului 1918. Participă la constituirea noilor organe ale puterii românești la Brașov și face parte din Consiliul Militar Român Județean Brașov, constituit în ședința Comitetului Executiv al Sfatului Național Român din Țara Bârsei cu ofițerii din Brașov la 28 octombrie/ 10 noiembrie 1918¹⁷. Prin Ordinul de zi nr.3 al Comandei Supreme a Gărzilor Naționale Române din Ungaria și Transilvania, este numit comandant al gărzilor naționale românești din Țara Bârsei. Ca adjunct este numit căpitanul lancu Munteanu. În această calitate, căpitanul Aurel Ciortea contribuie din plin la constituirea gărzilor naționale românești în toate localitățile județului, gărzi care se subordonau comandamentului județean condus de A. Ciortea, a contribuit apoi la asigurarea acestora cu armament și muniție, la asigurarea ordinii de drept în cadrul județului în condiții destul de dificile, la protejarea populației și a bunurilor față de vechile autorități austro-ungare, care nu voiau să cedeze puterea sau față de armata germană aflată în retragere prin Brașov și predispusă la atâtea abuzuri. Prin comunicate oficiale și ordine de zi semnate de căpitanul Aurel Ciortea, prin publicarea Regulamentului de organizare și funcționare a gărzilor naționale, prin delegați speciali a fost sprijinită organizarea celor nouă secții militare ale județului, dotarea acestora, echiparea, înzestrarea și plata soldelor gardiștilor români din întregul județ¹⁸.

Gărzile naționale române, având misiunea de a "susține ordinea și împiedica jafurile, omorurile și volniciile"¹⁹, au apărat și la Brașov instituțiile publice (poșta, telefoanele, spitalele, școlile, judecătoriile) precum și averea publică și particulară, permanent, ziua și noaptea. Erau supravegheate zonele dens circulate - gările, podurile, căile de transport, zona centrală a orașului²⁰. Gărzile brașovene reprezentau realmente o forță militară care

nu putea fi neglijată nici chiar de către generalul german Koch care, deși dispunea de peste 20.000 de soldați, dispuși în Brașov și împrejurimi, "s-a rugat de comandantul gărzilor române (căpitanul A.Ciortea - n.n.) să facă tot posibilul ca soldaților săi să nu li se întâmple supărări"²¹.

Comandamentul condus de A. Ciortea se preocupă de protecția averii și persoanei chiar și față de excesele sau abuzurile gardiștilor. "Acei gardiști sau ofițeri - precizează imperativ un ordin al acestui comandament - care ar profita de poziția lor și în loc să înalțe sentimentele naționale în mod ideal, cearcă a se îmbogăți prin jaf sau excrocherie din averea concetățenilor sau din a trupelor militare în trecere, vor fi timbrați ca nedemni de a purta numele frumos de gardist sau ofițer român"²². Ordinul are rol de prevenire, iar noi putem constata astăzi că gărzile naționale române în toată Transilvania au dovedit o disciplină impresionantă care "s-a încheat mai ales din cuminența, cumpătul și simțul de răspundere al milioanele de oameni de jos, al țăranilor noștri împrăștiați prin săcelele lor oropsite"²³.

A. Ciortea activează la conducerea gărzilor naționale până la 6/19 decembrie, când, mulțumind tuturor pentru colaborare și sprijin, îi îndeamnă "la muncă cinstită și stăruitoare" și predă comanda gărzii naționale din Țara Bârsei căpitanului lancu Munteanu²⁴.

Din delegația brașoveană care a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a făcut parte și profesorul Aurel Ciortea ca delegat ales al Liceului "Andrei Șaguna"²⁵.

În paralel cu activitatea de conducere a gărzilor naționale românești, Aurel Ciortea a făcut parte din colectivul de conducere al ziarului "Glasul Ardealului", iar începând cu 1 ianuarie 1919 va conduce "Gazeta Transilvaniei", alături de Axente Banciu, care a lipsit însă din Brașov până în martie 1919. Acest lucru până la 15 aprilie 1919, când "doborât" de "o boală nervoasă de stomac" s-a retras din redacție. Activitatea desfășurată la "Glasul Ardealului" a fost dintre cele mai însuflețite, iar atașamentul profesorului luptător față de ziar a fost desăvârșit. La încetarea activității acestuia și reparația, începând cu 1 ianuarie 1919 a "Gazetei Transilvaniei" profesorul arăta:

"O improvizație pornită mai mult din însuflețirea provocată de evenimentele memorabilele ultime două luni ale anului, ce ne-a rămas în urmă, decât o organizare premeditată a fost și ziarul "Glasul Ardealului", de care - să o spunem drept - noi, cei ce l-am răspândit, azi ne despărțim nu fără oarecare duioșie. El va fi o oglindă fidelă pentru cercetătorul iscusit

al acestei epoci tumultuoase în sentimente și fapte. Toată dragostea noastră de neam și dorul nostru după fericirea lui, înăbușite în inimile noastre în cei doi ani din urmă, le-am turnat în aceste două luni în litere, prin care am comunicat sufletește cu toți ai noștri de un gând și de un simț. Valurile acestei epoci, de redeșteptare, vibrată de cei mai dulci fiori ai iubirii de neam, cristaline și sfinte, acum se așează încetșor ca să facă loc vieții noi organizate..."²⁶

Activitatea publică a lui Aurel Ciortea mai cuprinde și alte laturi. A condus în calitate de președinte cercul didactic al Țării Bârsei și a organizat la Brașov prima Universitate populară din Transilvania, care a funcționat cu peste 150 de intelectuali cursanți, cu șase ore de curs pe săptămână și care "a succes peste toate așteptările" - apreciază organizatorul ei. Aici au conferențiat personalități culturale ale Brașovului (Ax. Banciu, P. Teodorescu, N. Orghidan, Ilie Cristea, M. Eliescu, C.K. Ionescu și, desigur, Aurel Ciortea) și oaspeți din țară (N. Iorga, S. Mehedinți, Rădulescu - Pogoneanu și I.D. Ștefănescu). Din taxele de la universitate și din banii realizați la serbarea de la 24 ianuarie 1920 a dascălilor de la Liceul "Andrei Șaguna", organizată de A. Ciortea, s-au distribuit 30000 văduvelor de profesori și învățători din Țara Bârsei"²⁷.

La 14 martie 1920 Consiliul Dirigent îl numește pe Aurel Ciortea director al învățământului mediu și profesional din Transilvania și consilier ministerial la Resortul instrucției, calitate în care se ocupă de învățământul profesional românesc, de asigurarea cu cadre didactice, de elaborarea regulamentelor și programelor analitice. La 14 noiembrie 1920 se inaugurează Academia Comercială din Cluj, iar A. Ciortea va activa aici ca profesor și rector până în 1929.

Prin bogata activitate în învățământul superior din Transilvania, Aurel Ciortea a rămas în conștiința noastră ca unul din cei mai activi organizatori ai acestuia după 1918 ²⁸.

Note:

1. Cărturari brașoveni (sec.XV - XX), Ghid bibliografic, Brașov, 1972, pag.59; Țara Bârsei, nr. 5 din sept.- oct.1936.
2. Opera profesorului Aurel Ciortea cuprinde următoarele titluri: "Din viața stelelor", Cernăuți; "Dare de seamă asupra studiilor făcute la Berlin și Paris" (în Anuarul Liceului A.Șaguna, 1901); "Curenții și razele electrice", Brașov, 1901; "Aritmetica", Brașov - 1903; "Matematica financiară", Brașov, 1906, "Fizica" (în colaborare cu T.L.Blaga), Brașov,1910; "Fizica experimentală" (tot în colaborare cu T.L.Blaga), 2 volume 1911-1913; două "Dări de seamă" asupra Academiei Comerciale din Cluj, 1922 și 1924; "Curs de fizică experimentală", Cluj, 1925; "Introducere în principiul relativității", Cluj, 1924, articole în "Gazeta Transilvaniei" și "Revista teatrală".
3. Mircea Băltescu, Figuri de elevi și profesori ai liceului care au contribuit la Unirea Transilvaniei cu România, în "Anuarul Liceului nr. 1 din Brașov pe al 118-lea an școlar 1967/1968", Brașov, 1969, p. 118.
4. Prof. univ. Aug. Maier, Activitatea didactică a profesorului Aurel Ciortea, în "Țara Bârsei" nr.1, 1930, p. 27.
5. Valeriu L. Bologa, Un îndrumător: Aurel Ciortea. Cuvinte în numele foștilor elevi Brașoveni, în "Țara Bârsei", nr. 1/1930. p. 30
6. Ibidem, p. 31
7. Idem.
8. Aug. Maier, Op.cit., p. 27-28.
9. Mircea Băltescu, Op.cit.,p. 118.
10. Arhiva Primei școli românești din Scheii Brașovului, fond Aurel Ciortea, Carte de însemnări, necatalogat, nepaginat.
11. Idem.
12. Idem.
13. Idem.
14. Din ziarul profesorului Aurel Ciortea, în "Țara Bârsei" nr.1 din 1937, p. 31.
15. Ibidem nr.6 din 1937, p. 563.
16. Ibidem nr.1 din 1938, p. 40.
17. Glasul Ardealului, nr. 2 din 12 noiembrie 1918.

18. Luana Popa, Constituirea și activitatea consiliilor (sfaturilor) și a gărzilor naționale române din actualul județ Brașov (1918 - 1919), în Cumidava din 1989, p. 215.
19. Glasul Ardealului, nr.5 din 2/15 noiembrie 1918.
20. Ibidem nr.10 din 8/21 noiembrie 1918.
21. Ion Clopoșel, Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România, Editura revistei "Societatea de mâine", Cluj, 1926, p. 135.
22. Glasul Ardealului, nr. 21 din 23 noiembrie/6 decembrie 1918.
23. Ștefan Pascu, Făurirea statului național unitar român, Edit. Acad.R.S.R., București, 1983, vol.II, p. 115.
23. Glasul Ardealului, nr.33 din 8/21 dec. 1918
24. Țara Bârsei, nr. 1 din 1938, p. 48.
25. Aurel Ciortea, "De anul nou", manuscris necatalogat și nepaginat în Arhiva Primei școli românești din Scheii Brașovului, fond Aurel Ciortea.
26. Țara Bârsei, nr. 2 din 1938, p. 143 ș.u.
27. Idem.
28. Mircea Băltescu, Op.cit., p. 119.

